

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБІНСЬКОГО**

ФАКУЛЬТЕТ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

імені Валентини Волошиної

КАФЕДРА ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДІВ НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНОЇ
ДІАГНОСТИКИ В КОРЕКЦІЙНІЙ РОБОТІ З ДІТЬМИ СТАРШОГО
ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ**

Освітньої програми:
Дошкільна освіта. Логопедія
Спеціальності 012. Дошкільна освіта
Галузі знань: 01 Освіта / Педагогіка
Ступеня вищої освіти магістра
Дмитрієвої Юлії Василівни

Нуковий керівник:
Заслужений працівник культури України,
доцент кафедри мистецьких дисциплін
дошкільної та початкової освіти
Вацьо Михайло Васильович

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Члени комісії: _____

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

(підпис)

(прізвище та ініціали)

м. Вінниця – 2022 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	8
1.1. Науковий внесок О. Лурії та Л. Виготського у розвиток нейропсихологічної науки.....	8
1.2. Розвиток мовлення дітей старшого дошкільного віку.....	25
1.3. Основні нейропсихологічні поняття	40
Висновки до розділу 1.....	41
РОЗДІЛ II. ЕМПІРИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ТА ПЕРЦЕПТИВНО–КОГНІТИВНИХ ФУНКЦІЙ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ У РАМКАХ НЕЙРОПСИХОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ	45
2.1. Методологічні етапи проведення нейродіагностики	45
2.2 Аналіз результатів проведеного експерименту.....	66
2.3 Методичні рекомендації щодо застосування методів нейросихологічної діагностики в корекційній роботі з дітьми старшого дошкільного віку	70
Висновки до розділу 2.....	84
ВИСНОВКИ.....	86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91
ДОДАТКИ.....	101

ВСТУП

Дошкільний вік є дуже важливим та відповідальним періодом у житті дитини. Це перехід до іншого соціального середовища, а також від ігрової діяльності до навчальної.

Актуальність роботи. Педагоги закладів дошкільної освіти України у своїй діяльності досить часто зустрічаються з проблемою аритмічного розвитку вищих психічних функцій (ВПФ) у дітей дошкільного віку. Що в свою чергу стає перешкодою до повноцінного розвитку дитини. Тому в даній ситуації доцільним є реалізація психолого–педагогічного супроводу дитини з точки зору науки - нейропсихології.

Проведення новітніх досліджень та відповідних публікацій свідчить про те, що сучасний підхід у галузі дитячої нейропсихології не перешкоджає стандартам України з питань освіти, які репрезентують її для використання в діяльності фахівців дошкільному закладі. Результативність нейропсихологічного аналізу як діагностичного, корекційного та прогностично – профілактичного знаряддя для роботи з дошкільниками та дітьми шкільного віку, засвідчують публікації ряду науковців.

Результативність нейропсихологічного аналізу як діагностичного, корекційного та прогностично – профілактичного знаряддя для роботи з дошкільниками та дітьми шкільного віку, засвідчують публікації науковців: (О.Лурія, Л.Виготський, М.Максимчук, В.Кротенко, О.Яцків, І.Брушневська, О.Малина, О.Запорожець, С.Максименко, Г.Костюк, Я.Багрій, Н.Бастун, А.Мухіна, В.Князев, В.Рубель, Т.Дуткевич).

Тлумачення вагомості та напрямків застосування нейропсихологічного «лурієвського» підходу в роботі психолога у дитячому дошкільному закладі.

Зважаючи на визначення вагомості та напрямків застосування нейропсихологічного «лурієвського» підходу в роботі психолога у закладі дошкільної освіти, в першу чергу слід наголосити, що нейропсихологія – це окрема галузь психологічної науки й практики, яка почала формуватися на суміжжі психології, медицини (неврології й нейрохірургії) та фізіології.

У сфері вивчення нейропсихології також має місце дослідження рівня сформованості або несформованості вищих психічних функцій дошкільника та можливість надання корекційної нейропсихологічної допомоги дітям, які мають порушення мовлення.

Дошкільні труднощі бувають різними та можуть мати різноманітні причини. Велика кількість труднощів виникають через те, що батьки віддають до школи дітей, які ще не готові до навчання через свій хронологічний вік. Зважаючи на те, що більшість функцій необхідних для успішного навчання у школі формується близько семи років, діти ні у п'ять, ані у шість років фізіологічно не готові дошкільного навчання.

Такі діти не можуть швидко та легко адаптуватися навіть при наявності внутрішнього бажання, високому рівні мотивації на навчання та належному стані здоров'я. Також, зважаючи на те, що найпопулярнішими розвагами серед більшості дітей є комп'ютерні ігри, ігри на планшеті та інших гаджетах, зростає кількість розгальмованих дітей, із несформованою доволіною увагою та труднощами у навчанні.

Є й інша сторона, коли дитина талановита, але через те, що вона надто розвинена в одній області, інші сфери можуть бути належно не сформовані, що також не сприяє швидкій шкільній адаптації.

Батьки часто вважають, що дитина ліниться і не хоче виконувати завдання, але дитина просто не може зробити якісь звичайні шкільні завдання.

Велику роль грають нейробіологічні причини, такі як органічна або функційна незрілість мозкових структур. Тому при вирішенні шкільних труднощів необхідним стає проведення нейропсихологічної діагностики. Цей метод дослідження допомагає зрозуміти як працюють вищі психічні функції у дитини, а також виявити зони головного мозку, які сформовані недостатньо або не сформовані взагалі.

Нейропсихологічна діагностика передбачає проведення спеціальних проб, що мають за мету отримати якісну та кількісну характеристику стану

вищих психічних функцій та встановлення зв'язку виявлених особливостей із функційним станом окремих зон головного мозку.

Нейропсихологія дуже активно займається вивченням проблем діагностичної, профілактичної та корекційної роботи з дітьми, які мають шкільні труднощі. Використання нейропсихологічних методик у закладах освіти зможе розширити можливості вчителів забезпечити дітям індивідуальний підхід до навчання, що безумовно покращить їх успішність у школі.

Нормативні документи: Відповідно до статті 76 Закону України «Про освіту», Положення про Міністерство освіти і науки України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 16 жовтня 2014 року № 630, з метою організації діяльності психологічної служби та соціально-педагогічного патронажу у системі освіти України НАКАЗУЮ: 1. Затвердити Положення про психологічну службу у системі освіти України, що додається. 2. Визнати таким, що втратив чинність, наказ Міністерства освіти України від 03 травня 1999 року № 127 «Про затвердження Положення про психологічну службу системи освіти України», зареєстрований в Міністерстві юстиції України 30 грудня 1999 року за № 922/4215. 3. Державній науковій установі «Інститут модернізації змісту освіти» (Спірін О. М.) забезпечити організацію, координацію та науково-методичний супровід діяльності психологічної служби у системі освіти України. Конвенція ООН Закон України Стаття 18 «1. Держави-учасниці докладають всіх можливих зусиль до того, щоб забезпечити визнання принципу загальної та однакової відповідальності обох батьків за виховання і розвиток дитини. Батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування».

Об'єктом дослідження психічні процеси дітей молодшого шкільного віку.

Предметом дослідження є нейропсихологічний підхід до вивчення перцептивно-когнітивних функцій дітей молодшого шкільного віку.

Мета дослідження – теоретичний огляд та емпіричне дослідження особливостей перцептивно-когнітивних функцій молодших школярів, порівняння актуального стану вищих психічних функцій хлопчиків та дівчаток.

Завдання:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну та нейропсихологічну літературу за проблемою дослідження.
2. Підібрати необхідний діагностичний матеріал, що відповідатиме віковим вимогам.
3. Дослідити перцептивно-когнітивні функції дітей старшого дошкільного віку.
4. Проаналізувати отримані результати та порівняти показники хлопчиків та дівчаток.

Гіпотези:

Використання результатів, отриманих під час нейропсихологічної діагностики допоможе виявити функціональні зони, які сформувалися недостатньо або не сформувалися взагалі, що могло стати причиною шкільних труднощів.

Аналіз результатів допоможе виявити чи є відмінності у розвитку вищих психічних функцій хлопців та дівчат.

Практична цінність роботи полягає у тому, що фахівці, педагогита батьки отримають інформацію, на основі якої зрозуміють істинні джерела шкільних труднощів дітей і зможуть їм допомогти завдяки нейрокоррекційним методикам.

Були використанні наступні **методи дослідження теоретичні** (аналіз, порівняння, синтез, класифікація та узагальнення наукових джерел із проблеми дослідження; вивчення педагогічного досвіду, програмних

документів, методичних матеріалів педагогічних закладів освіти); *емпіричні* (спостереження, опитування, виконання практичних завдань).

Здійснено аналіз матеріалів підручників, наукових публікацій з обраної тематики, публікації у пресі, матеріали з науково-практичних конференцій. Основою теоретичних пошуків стало вивчення й творче переосмислення основних досягнень вітчизняної науки в галузі педагогіки, психології.

База дослідження: заклад дошкільної освіти «Сонечко» с. Стодultzі, старша група «Бджілка». Дослідженням було охоплено 25 дітей.

Апробація наукового дослідження була здійснена в рамках:

- V Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 17 – 18 листопада 2021 р.) – Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами;
- VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 6 – 7 липня листопада 2022 р.) – Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 2 статті:

- Дмитрієва Юлія. Нейропсихологічна діагностика в корекційній роботі з дітьми дошкільного віку.
- Дмитрієва Юлія. Нейропсихологічна діагностика перцептивно – когнітивних функцій дітей старшого дошкільного віку з порушенням мовлення (дислалія).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел (49 найменувань), 10 додатків. Загальний обсяг становить 111 сторінок, основний зміст викладено на 90 сторінках.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арешкіна С. Використання арт-терапії в системі корекційної допомоги дітям з порушеннями мовленнєвого розвитку. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-tema-vikoristannya-art-terapi-v-sistemi-korekciyno-dopomogi-dityam-z-porushennyami-movlennevo-rozvitku-165828.html>
2. Бабич Н. Основи культури мовлення. Львів: Світ, 1990. С. 12.
3. Багрій Я. Ранній дитячий аутизм: сучасні проблеми. URL: https://www.wiki.uk-ua.nina.az/%D0%91%D0%B0%D0%B3%D1%80%D1%96%D0%B9_%D0%AF%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%BB%D0%B0%D0%B2_%D0%A2%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%81%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D1%87.html
4. Баранова І. Моральні цінності. Розвиваюча програма для молодших школярів: метод, посібник для вчителів та психологів. Генезис, 2004. 144 с.
5. Бастун Н. Можливості нейропсихологічного підходу в освітній практиці. *Горизонти науки*. №2(30), 2010. С. 88-94.
6. Богуш А., Гавриш Н. Дошкільна лінгводидактика: теорія і методика навчання дітей рідної мови: підручник. Київ: Вища школа, 2007. 542 с.
7. Брушневська І. Закономірності розвитку дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (м. Луцьк). URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/pchv_2016_1_15%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/pchv_2016_1_15%20(1).pdf)
8. Вознюк Л. Інтеграція логопедичних і нейропсихологічних технологій у діагностиці дошкільників з органічним ураженням ЦНС. *Науково – методичний журнал «Логопедія»*. 2016. №8 С. 20-24.
9. Дегтяренко Т., Павлова Н. Актуальність міждисциплінарного та нейропсихологічного підходів до діагностики тяжких порушень мовлення у дітей раннього віку. *Наука і освіта*. 2016. № 8. С. 30-37.

10. Дуткевич Т. Теорія і практика розвивально-корекційної роботи психолога. URL: https://www.yakaboo.ua/ua/teorija-i-praktika-rozvival-no-korekcijnoi-roboti-psihologa.html?gclid=Cj0KCQiAyMKbBhD1ARIsANs7rEFc_H2cueGrykN6F7cc4uhNpX36NKdBZhIJf9nKaQX40mFqZwzE5doaAumuEALw_wcB
11. Іщенко Л. Навчання дітей дошкільного віку рідної мови. Умань: Жовтий, 2013. 138 с.
12. Князєв В., Рубель Н. Альбом для нейропсихологічного обстеження дітей та підлітків. URL: <https://rozetka.com.ua/ua/270431221/p270431221/>
13. Князєв В. Ігрова платформа «Нейротвістер». URL: <https://soulbooks.com.ua/ua/p1071951551-albom-dlya-nejropsihologichnogo.html>
14. Кротенко В. Значення нейропсихологічних аспектів у розвитку дітей. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/7665/Krotenko%20V.I.,%20Orobie%20M.%20A..pdf?sequence=1> . Дата звернення: 07.11.22
15. Кравченко О. Мовленнєвий розвиток дошкільників – запорука їхньої наступної успішності. *Вихователь – методист дошкільного навчального закладу*. 2004. № 3. С. 3-9.
16. Кутішенко В. Вікова та педагогічна психологія. (курс лекцій) 2-ге видання: навчальний посібник. Київ: «Центр учбової літератури». 2010. 240 с.
17. Лапшина І., Колеснік К. Основи вітчизняної дошкільної лінгводидактики: навчально-методичний посібник. Вінниця ВДПУ. 2018. 224 с.
18. Лазаренко Н., Колеснік К. Впровадження технології групової діяльності в контексті ігрового підходу організації освітнього процесу дітей дошкільного віку. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського*. Серія: педагогіка і психологія. Випуск 65. 2021. С. 24-28.
19. Лазаренко Н. Нові вимоги до професіоналізму вчителя в умовах євроінтеграції. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного*

університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія :зб. наук. пр. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2018. С. 100–106.

20. Максименко С. Генетична епістемологія Ж.Піаже. *Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.Костюка НАПН України № 32*. 2016. С. 134.

21. Максименко С. Академік, український психолог, фундатор наукової школи генетичної психології: бібліограф. покажч. наукових праць за 1971-2007рр. ДНПБ України ім.В О Сухомлинського; наук. ред. Т.Букшина: бібліогр.ред Л. О. Пономаренко. Київ.:Видавництво «КММ», 2008. 128 с.

22. Максимчук М. Нейропсихологічна розминка. URL: <https://osvita.ua/school/method/85217/> Дата звернення: 12.11.22
<https://www.youtube.com/watch?v=hqjPWh1nrWs>

23. Малина О. Особливості нейропсихологічного супроводу дитини із затримкою психомовленнєвого розвитку. URL:<http://psysocwork.onu.edu.ua/article/view/241394>. Дата звернення: 12.11.22

24. Мухіна А., Серомаха Н. Особливості застосування метода заміщувального онтогенезу в роботі з дітьми з розладами аутистичного спектру. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. URL: <http://visnyk.luguniv.edu.ua/index.php/vped/article/view/375>

25. Національний класифікатор України «Класифікатор професій» ДК 003:2010 (Класифікація професій) URL: http://hrliga.com/docs/327_KP.htm

26. Нейропсихологічна діагностика. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=cwR5N2wqUZs>

27. Нейрокорекція. URL: <https://csm.ua/nejrokorrekciya-kiev/>

28. Рощина Г. Психологічні читання. Методичні рекомендації. Дніпро, 2021. 44 с.

29. Островська К., Качмарик Х., Дробіт Л. Основи діагностики дітей з розладами аутистичного спектра: навчальний посібник. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка. 2017.124 с.

30. Павелкін Р., Цигипало О. Психодіагностичний інструментарій в умовах дошкільного закладу. URL: https://knigibest.com.ua/ua/p1702842957-psiiodiagnostichniy-instrumentarij-umovah.html?source=merchant_center&gclid=Cj0KCQiAyMKbBhD1ARIsANs7rEE74kj4c1RKymfv0YJnvclFGmEJenf6jVFMVgpLvTjGDGocJqPffagaAqrVEALw_wc
 В Дата звернення: 13.11.22

31. Панчук Н. Основи психокорекції особистості дитини: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2021. 34 с.

32. Папучі М. Психологія людини: Л.Виготський та сучасна наука. Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2018. Вип. 1. 127 с.

33. Поліщук В. Криза 7 років: феноменологія, проблеми: навч. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга». 2005. 118 с.

34. Поліщук В. Вікова та педагогічна психологія (програмні основи, змістові модулі, інформаційне забезпечення): навч.-метод. посіб. Суми: ВТД «Університетська книга». 2007. 330 с.

35. Поліщук С. Нейропсихологічне дослідження дітей зі складною структурою дефекту. *Актуальність проблеми спеціальної педагогіки та психології*: зб. наук праць. Херсон: ПП Вишемирський В. 2010. С. 159-161.

36. Про затвердження кваліфікаційних характеристик професій (посад) педагогічних та науково-педагогічних працівників навчальних закладів: наказ МОН № 665 від 01.06.13 року. URL: <http://osvita.ua/legislation/other/37302/>

37. Скрипченко О. Вікова та педагогічна психологія. Київ, 2001. 76 с.

38. Словник української мови. 2012. Т. 4. С. 768. URL: <https://studfile.net/preview/5045041/page:3/> Дата звернення: 06.11.22

39. Словник навчально-педагогічних понять і термінів: методичний посібник /Укл. ЛП Вовк, ГД Панченко, ОС Падалка, та ін. К.: Вид-во НПУ імені МП Драгоманова. 2001. 83 с.

40. Токарева Н. Основи вікової психології: навчально-методичний посібник. Кривий Ріг, 2013. 283 с.
41. Формування емоційного середовища дошкільника у науковій спадщині О.Запорожця. URL: <http://appspsychology.org.ua/data/jrn/v14/i1/32.pdf> Дата звернення: 11.11.22
42. Яцків О. Нейропсихологічний підхід у діяльності практичного психолога дошкільного навчального закладу. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/157927/157244> Дата звернення: 07.11.22
43. Demchenko, O., Bondar, Y., Shykyrynska, O., Komarivska, N., Lyubchak, L., Stakhova, I., & Dabizha, L. Development of youth's creative abilities schoolchildren by BYOD technology. *Society. Integration. Education*. Proceedings of the International Scientific Conference May 27th- 28th, (I volume). 2022. P. 341-350.
44. Developments in educational neuroscience: implications for the art and science of learning/Jamaludin & Hung. *Learning: Research and Practice*. Volume 5, 2019. P. 34-37.
45. Hale J., Semrud-Clikeman M, Fiorello C. School Neuropsychology. New York: Guilford Press, 2016. P. 1-2. URL: <https://doi.org/10.1080/23735082.2019.1685027>
46. Haywood H., Lidz C. Dynamic Assessment in Practice: Clinical and Educational Applications. *Cambridge University Press*. 2021. P. 67.
47. Lidz C., Elliott J. Dynamic Assessment: Prevailing Models and Applications. *Advances in Cognition and Educational Practice*. Vol. 2020. P. 45.
48. Semrud-Clikeman M., Ellison P. Child Neuropsychology: Assessment and Intervention. New York: Springer. 2009. P. 2-3.
49. Karuk I., Kolesnik K., Kryvosheya T., Prysiazhniuk L., Shykyrynska O. Organization of group activities of older preschool children in the process of experimenting. *Society. Integration. Education*. Proceedings of the International Scientific Conference, May 28 th - 29th. Rezekne, 2021. Vol. II. P. 729-743.

50. Kryvosheya T. Pedagogical conditions of mental activity, that saves health of preschool children in the formation of elementary mathematical concepts. *Child Psychopedagogy Journal*. Romania, 2015. №14. P. 55-56.

51. Nataliia Bakhmat, Olena Kolosova, Olena Demchenko, Irina Ivashchenko, Viktoria Strelchuk Application of international scientometric databases in the process of training competitive research and teaching staff: opportunities of Web of Science (WOS), Scopus, Google Scholar. *Journal of Theoretical and Applied Information Technology* 15th July 2022. Vol.100. No 13. P. 4914-4924.

52. Shykyrynska O., Kanarova O., Medun L. Features of soft skills development children of senior preschool age in play activity: theoretical and methodological aspect. *Science and education for sustainable development: Publishing House of University of Technology, Katowice, 2022. p. 708-719. <https://cutt.ly/k1LSFrz>*